

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА ТА СТАТТІ ПЕРШОЇ ЄКПЛ

Анотація. У статті досліджується питання того, чи взагалі ЄКПЛ може застосовуватись до справ міжнародного приватного права. Це важливий попередній аспект до питання про те, який вплив може мати ЄКПЛ на міжнародне приватне право. У статті детально розглянуто зміст та основи статті 1 ЄКПЛ та поняття «юрисдикції». Придільена увага поняттю екстериторіальності, а також практиці Європейського суду з прав людини з цього питання. Далі розглянуто зв'язок між статтею 1 ЄКПЛ та міжнародним приватним правом. Після цього зроблено короткий огляд національного прецедентного права, який стосується статті 1 ЄКПЛ та міжнародного приватного права. Проаналізовано, що юрисдикція у міжнародному приватному праві стосується повноважень держави регулювати поведінку. Слід підкреслити, що Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод встановлює не лише найбільш вдалу у світі систему норм міжнародного права для захисту прав особи, але й одну з найбільш розвинутих форм міжнародної юридичної процедури.

Ключові слова: ЄКПЛ, юрисдикція, міжнародне право, приватне, публічне, конвенція, статті.

Khil Marharyta, Ulashkevych Liudmyla
Yaroslav Mudryi National Law University

THE RELATIONSHIP OF INTERNATIONAL PRIVATE LAW AND THE ARTICLES OF THE FIRST ECHR

Summary. The article explores the question of whether the ECHR can apply to private international law in general. This is an important preliminary aspect to the question of what impact the ECHR can have on private international law. The article discusses in detail the content and background of Article 1 ECHR and the concept of "jurisdiction". Attention is paid to the notion of extraterritoriality and the case-law of the European Court of Human Rights. The link between Article 1 ECHR and private international law is further examined. It then provides a brief overview of national case law concerning Article 1 ECHR and private international law. It has been analyzed that jurisdiction in public international law concerns the authority of the state to regulate behavior. It should be emphasized that the concept of jurisdiction in international law is not straightforward and, in fact, may relate to several distinctive aspects of jurisdiction. The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms establishes not only the most successful system of international law in the world for the protection of individual rights, but also one of the most advanced forms of international legal procedure. The direct application of the provisions of the Convention and the decisions of the European Court of Human Rights as its integral part in law enforcement practice will undoubtedly contribute to the development of the protection of individual rights in Ukraine. The concept of "jurisdiction", which has different meanings, is analyzed. It turns out that the use of the term "jurisdiction" is so diverse that its exact meaning can only be determined from context. For professionals in the field of private international law, this term usually refers to the competence of a particular judge or, most likely, a court of a national state to hear an international case. The concept of jurisdiction is also regarded as one of the three fundamental issues of private international law.

Keywords: team, jurisdiction, international law, private, public, convention, articles.

Постановка проблеми. У дискусіях щодо впливу Європейської конвенції з прав людини на міжнародне приватне право встановлено, що взаємозв'язку між статтею 1 ЄКПЛ, яка визначає сферу застосування ЄКПЛ, і міжнародним приватним правом, як правило, не приділяється великої уваги. Інколи відношення обговорюється в літературі, однак, національні суди, як правило, приділяють порівняно мало уваги питанню про застосовність ЄКПЛ до справ приватного міжнародного права. Це важливий попередній аспект до питання про те, який вплив може мати ЄКПЛ на міжнародне приватне право.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У даній статті за основу взято дослідження Лоуренс Р. Кистра, що викладені у збірнику «Вплив Європейської Конвенції про права людини на приватне міжнародне право»

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Взаємозв'язку між статтею 1

ЄКПЛ і міжнародним приватним правом, як правило, не приділяється великої уваги. Інколи відношення обговорюється в літературі, однак, національні суди, як правило, приділяють порівняно мало уваги питанню про застосовність ЄКПЛ до справ приватного міжнародного права. У даній статті досліджено та розкрито питання застосування ЄКПЛ до справ приватного міжнародного права.

Мета статті. Метою статті є встановлення чи може застосовуватись ЄКПЛ до справ приватного міжнародного права та який вплив може мати ЄКПЛ на міжнародне приватне право.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне приватне право за своєю природою вводить в правовий режим іноземні елементи. Періодично міжнародне приватне право вводить іноземні елементи з країн третього світу, тобто країн, які не є Сторонами-учасницями ЄКПЛ. Що стосується, наприклад, застосовного іноземного права чи іноземного рішення третьої країни, то цікаво по-

дивитися, яка в цьому роль статті 1 ЄКПЛ. Можна стверджувати, що через посилення контролю ЄКПЛ над іноземним правом, яке походить з третьої країни, вводиться поняття екстериторіальності в тому сенсі, що тоді ЄКПЛ застосовуватиметься до закону, що походить з країни, яка ніколи не підписувала цей документ. Аналогічне міркування стосується іноземних рішень, що надходять з третіх країн. Взагалі, для ефективної реалізації Конвенції на внутрішньодержавному рівні першочергове значення має визначення її місця в системі джерел міжнародного права України. Так само є різні підходи до визначення кола джерел міжнародного права України, відзначається суперечливе ставлення вітчизняної правової науки до того, що міжнародні договори в галузі прав і свобод людини та громадянина можуть бути джерелами міжнародного чи конституційного права України [2, с. 42].

Для того, щоб розглянути це питання, потрібно детально ознайомитись зі змістом та основами статті 1 ЄКПЛ, відповідно до якого буде розглянуто поняття «юрисдикція», яке вживається в цій статті. Це важливо, тому що термін «юрисдикція» має декілька відмінних значень у (приватному) міжнародному праві та без подальшого уточнення використання цього терміну може призвести до плутанини. Слід приділити увагу вищезгаданому поняттю екстериторіальності, а також практиці Європейського суду з прав людини з цього питання. Далі буде розглянуто зв'язок між статтею 1 ЄКПЛ та міжнародним приватним правом.

Стаття 1 ЄКПЛ передбачає наступне: високі договірні сторони гарантують кожному, хто знаходиться в межах їх юрисдикції, права та свободи, визначені у розділі I цієї Конвенції. В цій статті немає конкретного права, але вона перетворює ЄКПЛ у більш ніж просто декларацію, оскільки чітко зобов'язує Сторони-учасниці забезпечувати права, гарантовані ЄКПЛ. Крім того, вона також окреслює сферу застосування ЄКПЛ. Очевидно, що в статті містяться вимоги до обсягу, які зазначені в пункті «кожен, хто знаходиться в їхній юрисдикції». Значення цієї фрази та подальша сфера застосування ЄКПЛ в цілому багато обговорювались. Головним питанням у практиці Суду у цьому питанні є те, чи можна сказати, що ЄКПЛ застосовується екстериторіально, тобто за межами територій Сторони-учасниці. Перед тим, як ми обговоримо поняття екстериторіальності, розумно було б спочатку обговорити слово «юрисдикція», яке включено до статті 1 ЄКПЛ, оскільки це поняття використовується в декількох випадках і тому може викликати непорозуміння. Буде продемонстровано, що термін «юрисдикція», як він використовується в статті 1 ЄКПЛ, мало пов'язаний з тим, як цей термін зазвичай використовується в міжнародному приватному праві, тоді як зв'язок з тим, як цей термін використовується у міжнародному приватному праві, – нечіткий. Після 1950 р. протягом майже півстоліття Конвенція вплинула на розвиток правових систем держав, які знаходилися в західній частині розділеного європейського континенту, причому процес цей розвивався вкрай нерівномірно й суперечливо. З одного боку, Конвенція докорінно змінила уявлення про допустимі межі втручання у внутрішні справи держав і розповсюдила міжнародно-правове регулювання на

деякі сфери внутрішньодержавних відносин, що перебували раніше під винятковим контролем національної влади [5, с. 24].

Слово «юрисдикція» має різні значення. Виявляється, навіть правомірно, що використання терміну «юрисдикція» настільки різноманітне, що його точне значення можна визначити лише з контексту. Для фахівців у галузі міжнародного приватного права цей термін зазвичай стосується компетенції конкретного судді або, швидше за все, суду національної держави для розгляду міжнародної справи. Як обговорювалось, поняття юрисдикції розглядається як одне з трьох основних питань міжнародного приватного права, інші два є питанням чинного законодавства та визнання й виконання іноземних рішень відповідно. Юрисдикція у міжнародному приватному праві стосується повноважень Держави регулювати поведінку усіх своїх суб'єктів, і зазвичай це стосується влади, що здійснюється Державою над людьми, майном та подіями. Таким чином, юрисдикція тісно пов'язана з концепцією державного суверенітету.

Однак можна сміливо стверджувати, що провідним принципом юрисдикції є територіальний принцип. Це природно впливає з вищезазначеного зв'язку з суверенітетом. Держава на своїй території може затвердити всі види юрисдикції. На своїй території державні суди безперечно можуть розглядати справи, регулювати поведінку законодавством та вимагати виконання будь-яких рішень. Проте те, в якій мірі Державам дозволяється закріпити юрисдикцію поза межами своєї території, залежить від типу відповідної юрисдикції. Наприклад, юрисдикція щодо забезпечення виконання, в принципі, обмежується територією Держави.

Фактори, на яких може ґрунтуватися твердження юрисдикції, також можуть відрізнитись залежно від конкретної сфери відповідного законодавства. Давайте розглянемо законодавчу юрисдикцію як приклад, оскільки цей тип юрисдикції має найбільший потенціал, який можна вважати більш широким, ніж інші два типи. Деякі основи юрисдикції можуть використовуватися незалежно від предмету. Вищезгаданий принцип територіальності та принцип національності можна навести тут як приклади. Практично без сумніву, що Держави мають право поширювати межі своїх законів на своїх громадян, незалежно від того, чи проживають вони в Державі, чи ні. Права і свободи, що гарантуються Європейською конвенцією про захист прав і основних свобод людини, забезпечуються у першу чергу органами влади держав-учасників Конвенції. Діяльність Європейського суду як контрольного механізму носить виключно субсидіарний характер, що неодноразово підкреслювалося в рішеннях як Європейської комісії з прав людини, так і Європейського суду з прав людини. Те, в якій мірі національні суди держав-учасниць можуть забезпечувати гарантовані Конвенцією права і свободи, розглядаючи справи про дію чи бездіяльність органів влади, багато в чому залежить від вирішення питання про те, чи можуть суди прямо застосовувати положення міжнародних договорів взагалі і Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зокрема [4].

Нарешті, слід зазначити, що термін «юрисдикція» у міжнародному приватному праві також використовується для позначення юрисдикції міжнародних трибуналів. У цьому контексті цей термін використовується для опису сфери права міжнародного трибуналу щодо розгляду справ. Таке використання терміну схоже на його використання в міжнародному приватному праві в тому сенсі, що юрисдикція стосується юрисдикції суду, а не Держави. Таким чином, юрисдикція у міжнародному приватному праві стосується повноважень держави регулювати поведінку. Також, наприклад, відповідно до ст. 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, у випадку розбіжностей між міжнародними зобов'язаннями і національним правом, держава не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору [3].

Що саме означає поняття юрисдикції у статті 1 ЄКПЛ? Зосередимось на деяких суперечках. Суд, безумовно, був основним учасником цієї дискусії, в основному сконцентрований на значенні вимоги «в межах своєї юрисдикції» та питання про екстериторіальність, як це буде показано нижче. Перш ніж поглиблювати цю дискусію та вивчати прецедентне право Суду в цьому відношенні, корисно зробити один крок назад і спочатку сфокусуватися виключно на використанні слова «юрисдикція» в статті 1 ЄКПЛ. Тепер питання, звичайно, полягає в тому, чи є це поняття юрисдикції, як визначено в статті 1 ЄКПЛ, тим самим поняттям юрисдикції, яке існує в міжнародному приватному праві. Як було показано вище, поняття юрисдикції не є однозначним – воно має три різні аспекти (судовий, розпорядчий та виконавчий), і його характеристики можуть відрізнятися залежно від обставин.

Як слід правильно тлумачити поняття юрисдикції в статті 1 ЄКПЛ? Це не легко встановити і, ймовірно, вимагає окремого дослідження. Достатньо нагадати, що термін «юрисдикція» у статті 1 ЄКПЛ поширюється не на юрисдикцію Суду, а на юрисдикцію Сторін-учасниць. Було висловлено припущення, що «юрисдикція» в статті 1 ЄКПЛ стосується лише повноваження або права Сторін-учасниць, що за загальним визнанням не є визначеним юридичним терміном, але самий фактичний підхід до цього терміну є найбільш підходящим. Сфера застосування ЄКПЛ визначена у фразі «в межах своєї юрисдикції» в статті 1 ЄКПЛ. Для того, щоб вивчити точне значення цієї фрази для сфери застосування ЄКПЛ, а згодом – значення статті 1 ЄКПЛ для міжнародного приватного права, спочатку необхідно коротко обговорити підготовчі матеріали, що стосуються статті 1 ЄКПЛ.

Суд віддав коливальне значення «підготовчим роботам» в тлумаченні ЄКПЛ. Більше того, можна зауважити, що Суд визнає, що підготовчі матеріали не є вирішальними для тлумачення статті 1 ЄКПЛ. Тим не менше, погляд на створення статті 1 ЄКПЛ та, зокрема, фраза «в межах своєї юрисдикції», безумовно, потрібен, оскільки стане зрозуміло, що батьки-засновники ЄКПЛ навмисне вибирають «в межах своєї юрисдикції» з більш жорстких альтернатив. Відповідно, така законодавча історія може прояс-

нити суть подальшої дискусії щодо екстериторіальності ЄКПЛ. Консультативна асамблея Ради Європи включила інше положення щодо сфери застосування ЄКПЛ у статті 1 свого першого проекту Конвенції: Відразу помічається різка різниця між цією версією та чинним положенням: замість «в межах своєї юрисдикції» Консультська асамблея запропонувала «проживання на своїй території». Однак, коли цей законопроект обговорювався урядовим підкомітетом, була подана ще одна пропозиція: для того, щоб розширити сферу застосування (майбутнього) інструменту, «місце знаходження» замінюється «проживанням». Оскільки мета поправки полягає в тому, щоб максимально розширити, наскільки це можливо, категорії осіб, котрі можуть скористатися гарантіями, які містяться в Конвенції, і оскільки слова «проживають» можуть викликати певну двозначність.

Таким чином, очевидно, що наміром розробників не було відкрито обмежувати значення фрази «в межах своєї юрисдикції». У дуже старій справі «Австрія проти Італії», Суд підтвердив, що громадянство заявників не є фактором у тлумаченні цих слів, сюди входять громадяни третіх держав, а також особи без громадянства. Незабаром після цього вперше з'явилося питання про те, чи обмежує «кожен, хто знаходиться в межах своєї юрисдикції» застосовність ЄКПЛ до подій, що відбуваються на територіях Сторін-учасниць. Суд і Комісія розглядали справи, що стосуються подій, які фактично відбуваються за межами території Сторін-учасниць, та справи, в яких події, що відбуваються на територіях Сторін-учасниць, можуть мати вплив за межами Сторін-учасниць. Обидві справи можуть бути пов'язані з поняттям екстериторіальності, але слід розрізняти дві категорії справ. У своєму практичному праві щодо екстериторіального застосування ЄКПЛ Суд розробив двоступеневу систему. Суд проводить розмежування між справами, що стосуються екстериторіальних наслідків ЄКПЛ, та справами, коли фактично існує екстериторіальне застосування ЄКПЛ. Тобто справи екстериторіального застосування ЄКПЛ – це ті, в яких Суд має вирішити, чи може ЄКПЛ застосовуватись до ситуацій, що сталися за межами територій Сторін-учасниць. Вирішуючи, чи можуть фактично належати до сфери юрисдикції держав-відповідачів.

У справах, що стосуються екстериторіальної сфери дії ЄКПЛ, Сторони-учасниці можуть понести відповідальність внаслідок вжиття заходів на своїй території (наприклад, рішення про видачу або вислання), що може, як наслідок, мати вплив на держави, які не є Сторонами-учасницями. Не може вважати, що стаття 1 обґрунтовує загальний принцип, згідно з яким, незважаючи на зобов'язання щодо екстрадиції, Держава-учасниця не може передавати особу, допоки не переконається, що умови, які очікують цю особу в країні призначення, цілком узгоджуються з усіма гарантіями Конвенції.

Висновки і пропозиції. Європейська конвенція з прав людини в системі джерел прав України за своєю юридичною силою займає місце безпосередньо після Конституції України, як і інші міжнародні договори. У разі виникнення колізії між міжнародним договором України

й Конституцією України має діяти правило про найвищу юридичну силу Конституції України. Європейська конвенція має наднаціональний характер. Говорячи про дію Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини в рамках національної правової системи не можна не відмітити те, що значна положень Конвенції знайшла відображення в Конституції України, розділ II якої повністю присвячено правам, свободам та обов'язкам людини і громадянина. Підсумовуючи, також зазначимо, що у статті 1 ЄКПЛ немає конкретного права, але вона перетворює ЄКПЛ у більш ніж просто декларацію, оскільки чітко зобов'язує Сторони-учасниці забезпечувати права, гарантовані ЄКПЛ. Крім того, вона також окреслює сферу застосування ЄКПЛ. Юрисдикція в даному сприйнятті приватного міжнародного права також називається судовою юрисдикцією або рішенням судових справ

(повноваження суду Держави щодо розгляду справ), яка вказує на юрисдикцію Держави в приватному міжнародному праві. Юрисдикція у міжнародному приватному праві стосується повноважень Держави регулювати поведінку усіх своїх суб'єктів, і зазвичай це стосується влади, що здійснюється Державою над людьми, майном та подіями. Таким чином, юрисдикція тісно пов'язана з концепцією державного суверенітету.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод встановлює не лише найбільш вдалу у світі систему норм міжнародного права для захисту прав особи, але й одну з найбільш розвинутих форм міжнародної юридичної процедури. Безпосереднє використання положень Конвенції, а також рішень Європейського суду з прав людини як її невід'ємної частини в правозастосовчій практиці безсумнівно сприятиме розвитку захисту прав особи в Україні.

Список літератури:

1. Louwrens R. Kiestra. «Convention on Human Rights on Private International Law». Published by T.M.C. ASSER PRESS. 2014.
2. Гиждиван А.О некоторых вопросах адаптации законодательства Украины по гражданским правам к нормам Совета Европы. *Право України*. 2001. № 11. С. 42–49.
3. Петренко П.Д. Деякі питання застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в Україні. URL: <http://www.minjust.gov.ua/14103>
4. Лобасюк І. Місце Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини в Конституції та праві України. URL: <http://www.judges.org.ua/seminar21-2.htm>
5. Рабінович П. Механізм забезпечення прав і свобод людини та принципів законності в Україні. *Право України*. 2008. № 6. С. 14–18.

References:

1. Louwrens R. Kiestra (2014). *Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod* [Convention on Human Rights on Private International Law].
2. Gizhdivan, A. (2001). *O nekotoryh voprosah adaptatsii zakonodatel'stva Ukrainy po grazhdanskim pravam k normam Soveta Evropy* [On some issues of adaptation of the legislation of Ukraine on civil rights to the norms of the Council of Europe]. *Law of Ukraine*, vol. 11, pp. 42–49. (in Russian)
3. Petrenko, P.D. (2017). *Deiaki pytannia zastosuvannia Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod ta praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny v Ukraini* [Some Issues of Application of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Practice of the European Court of Human Rights in Ukraine]. Available at: <http://www.minjust.gov.ua/14103> (accessed 29 November 2019). (in Russian)
4. Lobasyuk, I. (2015). *Mistse Yevropeiskoi konventsii pro zakhyst prav i osnovnykh svobod liudyny v Konstytutsii ta pravi Ukrainy* [Place of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in the Constitution and Law of Ukraine]. Available at: <http://www.judges.org.ua/seminar21-2.htm> (accessed 29 November 2019). (in Russian)
5. Rabinovich, P. (2008). *Mekhanizm zabezpechennia prav i svobod liudyny ta pryntsyviv zakonnosti v Ukraini* [Mechanism of ensuring human rights and freedoms and principles of law in Ukraine]. *Law of Ukraine*, vol. 6, pp. 14–18. (in Ukrainian)